

Chrysostomus, seu auctor imperfecti in Matth., homil. 25, inquit: *Non solum ille proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem palam mendacium loquitur, sed etiam qui non libere veritatem pronunciat, quando oportet*; tempus autem hujus necessitatis communiter assignatur, quando fidelis publice et a tyranno de fide sua interrogatur, quia tunc est necesse confiteri, et debitum honorem Deo non subtrahere; de quo temporis articulo iterum in sectione sequenti dicendum occurret; nunc solum adverto subtractionem divini honoris quamdam esse meram negativam, quia, scilicet, non defero Deo honorem, cum possem; et hæc non satis est ad inducendam prædictam necessitatem præcepti, quia non quoties possum, teneor exercere honorem circa Deum, ut per se constat. Alia est subtractio honoris contraria divini honori, quæ contingit quando, ex eo quod nolo confiteri fidem apud infideles, diminuitur notabiliter existimatio de Deo, vel de fide et religione ejus; nam tunc illud imputatur homini non confitenti fidem, tanquam subtrahenti contrarie honorem Deo. Potest etiam intelligi quædam subtractio privativa, ut, verbi gratia, quando confitendo fidem, magnus honor et gloria Deo accresceret, qua privatur propter defectum confessionis meæ fidei; et hoc multi putant sufficere, ut confessio sit in præcepto pro illo articulo, etiamsi ex carentia confessionis antiquus honor, quem jam Deus habebat apud illos homines, non diminuatur; sed de hoc non potest alia regula certa tradi, nisi obligatio charitatis Dei; illa enim sola potest tunc obligare, et raro, ut existimo, obligabit, nisi vel ob necessitatem proximorum, vel quia fama (ut sic dicam) seu existimatio de Deo simul diminuitur.

5. *Alius articulus necessitatis, pro quo viget confessionis fidei præceptum.* — Alius articulus necessitatis a D. Thoma positus, est utilitas proximi, quæ tanta esse debet, ut moralis necessitas censeatur, qualis est si mea confessio necessaria reputetur, ne alii fideles inconstantes sint, et a fide deficiant, vel fortasse quia exemplo meæ confessionis alii infideles excitabuntur, et convertentur ad fidem, vel denique quia alii fideles indigent mea confessione, ut instruantur et doceantur in fide, quos fere casus posuit Augustinus, serm. 181 de Tempore, et illos postea ad hoc reducit, ut mea confessio necessaria sit propter Ecclesiæ unitatem; et ideo dixit in libro de Fide et Symbolo, in principio: *Salvi esse non possumus, nisi et nos ad salutem proximorum etiam ore*

profiteamur fidem; quando vero in particulari tanta sit utilitas, vel necessitas proximi, ut præcisam obligationem inducat, arbitrio prudentis judicandum est, nam regula omnino certa assignari non potest; communiter tamen censetur hæc necessitas urgere, quando fideles publice a tyranno interrogantur; quam regulam tractabo commodius sectione sequenti.

6. Adhuc vero superest difficultas, quia obligatio confitendi fidem in dictis casibus non pertinet ad fidem, sed ad charitatem Dei vel proximi, ut ex declaratione illorum casuum manifeste constat; hic autem inquirimus tempus pro quo ipsummet præceptum fidei obligat. Et explicatur amplius: nam illæ occasiones confitendi fidem, tantum evenire solent per accidens ex persecutione tyranni, vel ex infirmitate aut ignorantia proximorum, ut communiter Doctores explicant; at confessio fidei per se necessaria est ad perfectionem, et honestatem quasi substantialem vitæ Christianæ, ut satis significavit Paulus in dicto loco ad Roman. 10; ergo habere debet suum tempus pro quo per se et ab intrinseco obliget sine alio accidentario eventu.

7. *Assignatur tempus quando præceptum confessionis fidei obligat per se.* — Nota. — Propter hoc addendum censeo, primum tempus, in quo per se obligat hoc præceptum, esse tempus recipiendi baptismum; nam inter alia, propter quæ illud sacramentum fuit institutum, unum et ex præcipuis est, ut sit professio exterior fidei, quæ idem valet, vel quid majus est quam confessio fidei. Qui autem ante ætatem adultam baptismum receperunt, quia jam non possunt per illum tanquam per proprium actum ostendere fidem suam (non enim possunt illum iterum recipere), tenebuntur profecto, per se loquendo, aliis actibus exterioribus fidem suam et professionem ejus, quam in baptismo receperunt potius quam fecerunt, aliquibus signis exterioribus ostendere, quam primum moraliter possint; imo existimo hoc fieri debere aliquibus temporibus in discursu vitæ, ita ut unusquisque aliis fidelibus, inter quos vivit, catholicum et fidelē se ostendat. Quia vero, exercendo alios actus exteriores religionis Catholicæ, hæc demonstratio et exterior significatio sufficienter fit, ideo ordinarie, et per se loquendo, non occurrit occasio in qua specialiter obliget illa formalis confessio fidei propter internam fidem ostendendam; sæpe enim contingit in præceptis affirmativis, ut occasio exercendi unum ex obligatione ces-

set, quia per observationem alterius præcepti cessat necessitas, in qua alterum obligare poterat; et ob hanc fortasse causam auctores non assignant tempus hujus necessitatis, nisi in illis occasionibus extraordinariis, et quasi accidentariis. In quibus etiam addo posse obligationem pertinere ad proprium fidei præceptum, vel ex parte Dei, si honor ejus, in quantum est fidei auctor et assertor, periclitetur; ut si propter defectum confessionis fidei, religio Christiana falsa existimari possit, vel auctorem ejus falsum dixisse; vel etiam ex parte ipsiusmet hominis, si propter non confitentiam fidem nimio timori locum daret, et se exponeret periculo vel deficiendi a fide, vel ostendendi inconstantiam in illa. In his enim et similibus casibus, ipsamet fides et pia affectio obligare potuerunt ad ejusdem confessionem. Et hæc sunt quæ, stando in jure divino, de tempore hujus obligationis dicere possumus. Ex jure vero ecclesiastico, introducta est obligatio peculiaris confitendi fidem certis temporibus, et juxta præscriptam formam in proprio quodam motu Pii IV, juxta ea quæ præcepta erant in Concilio Tridentino, sess. 24 et 25 de Reformat. De hac vero obligatione nihil in præsentem dicere necesse est; pertinet enim ad alios peculiare casus de iis qui beneficium recipiunt, vel ad episcopatum, prælationem, magisterium, vel alium similem gradum promoventur; qui autem plura de illa videre desideraverit, legat Sanches, in novissimo opere morali super Decalogum, lib. 2, cap. 15, et Garciam, de Benef. part. 3, c. 3.

SECTIO III.

Utrum occultare fidem sit prohibitum, aut permissum, vel interdum necessarium.

1. Occultatio fidei medium quid est inter confessionem et negationem fidei; nam qui occultat veritatem, nec mentitur, nec verum dicit; potest autem hæc occultatio intelligi quasi mere negative, qualis esse potest in quocumque tempore, etiam quando non occurrit occasio confitendi fidem; et de hac nulla est quæstio, quia non solum permissa, sed etiam humano modo necessaria est, quia non potest homo semper esse in actuali suæ fidei professione: quotiescumque autem a professione cessat, potest dici occultare fidem suam illo modo; alio ergo modo occultatio

sumitur quasi positive, vel physice, vel moraliter loquendo, et potest etiam dici occultatio formalis, quia nimirum occurrente morali occasione confitendi fidem, homo non vult ea uti, vel fugit illam, et de hac in præsentem tractamus.

2. *Aliquando prohibitum est occultare fidem. — Aliquando vero non est malum. — Nonnunquam necessarium, et quando.* — De occultatione igitur fidei sic intellecta, tria videntur certa et clara. Primum est, aliquando esse prohibitum: hoc convincitur ex dictis in sectione præcedenti; nam occultare fidem et confiteri fidem, ad minimum sunt privative opposita, tanquam actio et omissio; ergo quoties confessio præcipitur, occultatio prohibetur; sed ostensum est confessionem sæpe præcipi; ergo tunc occultatio prohibetur. Secundum est, occultationem hanc non semper esse malam vel prohibitam, sed esse posse licitam, et honestam. Probatur, quia non prohibetur ex vi præcepti negativi, cum ipsa sit quædam negatio, seu privatio, vel omissio, sed prohibetur consequenter ex vi præcepti affirmativi; sed præceptum affirmativum non obligat pro semper, ut dictum est; ergo neque occultatio fidei est semper, et pro semper prohibita. Tertio, certum est aliquando non solum esse melius, sed etiam esse posse necessarium, seu obligatorium, occultare fidem suam, videlicet, quando id fieri potest sine scandalo, et sine injuria Dei aut fidei, et aliunde, ex manifestatione propriæ fidei, utilitas proximorum non speratur; tunc enim, regulariter loquendo, consilium erit non se prodere; quod si vita periclitetur, et persona sit ad aliorum commodum necessaria, illud erit necessarium. Ita sumitur ex Divo Thoma, dict. art. 2, ad 3; Sylvestro et Angelo, verbo *Fides*, qui dicunt interdum esse reprehensibile se prodere. Toletus autem, lib. 4, cap. 2, dicit esse temerarium. Et ratio est, quia non debet quis exponere vitam suam periculo sine magna causa utilitatis spiritualis, vel propriæ, vel proximorum, vel divini honoris. Item sæpe accidere potest, ut aliquis se exponat periculo negandi fidem, et ideo non facile se debet offerre ad confitentiam fidem, quando periculum imminet, nisi necessitas cogat; et ita consultit Cyprianus, epistola 38; et Nicolaus Papa, in capite *Sciscitaris*, septima, quæstione prima, et favet Concilium Eliberitanum, canone 6, ubi, qui ultro irritat infideles frangendo idola, vel aliquid simile faciendo, dicitur non esse ascribendus in numero martyrum, si occida-

tur, quia neque Evangelium (inquit) hoc docet, neque Apostoli hoc fecerunt; imo, prima ad Corinth. 10, ait Paulus: *Sine offensione estote Judæis et Gentibus*; de quo canone videri potest Ferdinandus Mendoza, libro 3 in illud Concilium, a capite 85, usque ad 50, ubi erudite materiam prosequitur.

3. *Primum dubium, an quoties quis interrogatur de sua fide, teneatur eam palam profiteri.* — Rationes dubitandi pro parte negante. — His ergo existentibus certis, duo supersunt dubia. Primum est, an quoties aliquis interrogatur de sua fide, an Christianus sit, eo ipso teneatur palam confiteri fidem. Et ratio dubitandi est, quia ante interrogationem non tenetur quis se prodere, vel fidem confiteri, ut est per se clarum, regulariter loquendo; ergo neque post interrogationem tenetur. Probatur consequentia, quia interrogatio non poterit inducere obligationem, etiamsi sit a tyranno, vel malo principe, quia non habet auctoritatem præcipiendi confessionem fidei. Secundo, quia potest aliquis subterfugere, utendo verbis ambiguis, seu artificiosis; ergo tunc non peccabit. Probatur consequentia, quia neque negat fidem, neque mentitur, et quamvis fortasse interrogans decipiatur, non ideo tribuitur culpa respondententi, quia ipse non facit neque intendit deceptionem, sed permittit illam, quod sæpe licitum est. Tertio, videtur hoc posse probari exemplo Christi et Sanctorum; nam interrogati sæpe tacuerunt; ergo id etiam nobis licet.

4. *Resolutio dubii.* — Nihilominus communis sententia est teneri fidelem ad confitendam fidem, quando a tyranno infideli interrogatur de illa, quia illud videtur tempus majoris necessitatis, quod potest occurrere ad confitendam fidem. Ita docet D. Thomas 2. 2, quæst. 3, art. 2, et sequuntur auctores supra citati, et sumitur ex illis Christi verbis, Matth. 10, et Luc. 9: *Qui me erubuerit coram hominibus*, ut supra illa ponderavimus; item sumitur ex Chysostomo et Cypriano, locis supra allegatis, et ex capitulo *Existimant*, et capit. *Nolite timere*, 11, quæst. 3; et in capitulo *Quisquis*, eadem causa et quæstione, hæc ex Augustino verba referuntur: *Qui metu potestatis veritatem occultat, iram Dei super se provocat, quia magis timet hominem quam Deum*; et Isidor., l. 2 de Summo bono seu Sententiarum, c. 2, ait: *Sicut nihil proficit fides quæ ore tenetur, et corde non creditur, ita nihil est profutura fides quæ corde tenetur, si ore non proferatur.*

5. *Variae opiniones proponuntur.* — In explicanda autem hac veritate, nonnulla dissensio inter auctores esse videtur: quidam enim indistincte illam docent, ut D. Thomas, dicto art. 2, ubi Aragon. Item Sylvester et Angelus, et alii Summistæ. Alii vero, ut Valent. 2. 2, disp. 1, q. 3, punct. 1, et Sanchez, l. 2 Decal., c. 4, distinguendum putant inter personam interrogantem, publicam vel privatam; quia quando persona est publica, id est habens publicam potestatem, vel illam usurpans, ut tyrannus, tunc resultat obligatio respondendi, quia publice agitur de honore fidei; secus vero esse dicunt quando persona est privata, quia tunc potest fidelis respondere: *Quid tua interest?* vel se nolle de illa re tractare; in hoc enim neque fidei suæ, neque honori divino derogare videtur: cur ergo non licebit? Alii etiam de tyranno distinguunt, an publice vel privatim interroget; nam ratio facta procedit, quando interrogatio publice fit; cessare autem videtur, quando fit privatim, etiamsi persona interrogans publica sit; et ita procedit tunc ratio in posteriori membro facta; imo etiam de persona publica posset distingui an sit superior, ut rex vel princeps proprius, vel extranea persona; nam respectu hujus videtur esse minor obligatio. Alii præterea distinguunt etiam in persona privata; nam si sit vulgaris, seu vilis, procedit quod dictum est; si autem sit persona gravis, videtur urgere necessitas confitendi fidem, quia respectu talis personæ videtur esse gravis injuria, quæ Deo vel religioni Christianæ fit, ostendendo timorem in confitendo fidem.

6. *Expenditur clarius resolutio.* — Hæc vero distinctiones materiales quidem sunt ad explicandam circumstantiam temporis, pro quo obligat præceptum confitendi fidem, et consequenter fit prava occultatio fidei; nam hæc obligatio non nascitur ex qualitate vel potestate personæ rogantis, sed ex occasione, in qua non potest occultari fides sine gravi diminutione divini honoris, aut detrimento spirituali proximorum, ut ex dictis sectione superiori constat. Et ideo parum refert quod rogans sit proprius rex, vel extraneus, cum obligatio ex jurisdictione rogantis non oriatur. Et ob eandem causam nihil obstat, quod persona rogantis sit privata; nam si rogatio sit publica, poterunt eadem incommoda sequi, non confitendo fidem in tali articulo; et simili modo, quamvis rogatio privata sit, atque etiam persona rogans, si tamen illa sit gravis, et possit multum fidei prodesse vel nocere, ad dictam

obligationem sufficiet. Igitur omnes prædictæ distinctiones eo tendunt, ut juxta illas circumstantiæ omnes considerentur ad ferendum prudens judicium de necessitate legitimæ responsionis, et aptæ confessionis fidei, propter debitum Dei honorem, et Christianæ religionis. Quia vero quando tyrannus publica potestate et publice rogat, certa est necessitas, moraliter loquendo, ideo de illa potissimum loquuntur auctores; in reliquis autem casibus, sunt circumstantiæ ponderandæ, ut dixi, et præsertim necessarium est ut persona nominatim, ut sic dicam, et in particulari rogetur; nam si tantum in generali proponatur, ut: *Si quis est fidelis se prodat, cum multi adsint occulti, nemo proprie interrogatur, et ideo, regulariter loquendo, nullus tenetur tunc se prodere, ut notavit Tabiena, verbo Fides, referens ita accidisse et judicatum esse in facti contingentia, in quo, ut insinuavit D. Thomas, Joan. 10, lect. 3, etiam contra considerandum an rogans id faciat in odium fidei, vel tantum in odium personæ, ut inimicum detegat; in hoc enim posteriori casu cessat obligatio respondendi, ut per se constat.*

7. *Satisfit rationibus dubitandi in n. 3.* — *Ad primam.* — *Ad secundam.* — *Ad tertiam.* — Neque contra hanc resolutionem obstant rationes dubitandi; ad primam enim respondetur negando consequentiam, quia facta interrogatione obligatio non oritur ex jurisdictione, vel potestate interrogantis, sed ex eo quod per talem occasionem consummatur (ut sic dicam) articulus necessitatis, pro quo præceptum confessionis obligat, ut declaratum est. Ad secundam dicitur, etiamsi in generali loquendo verum sit, licitum interdum esse permittere ut alius ex mea responsione ambigua fallatur, tamen, quando inde resultat scandalum, aut contumelia fidei et religionis, illud fieri malum et prohibitum ex illa circumstantia, et præsertim quia tunc homo præbet specimen ita timendi tyrannum, ut illi obediat, ut recte dicitur in epistola cleri Romani ad Cyprianum, quæ est trigesima: *Hoc ipso (inquiunt) paruit, quod videri voluit paruisse.* Ad ultimam respondetur rem esse non physice sed moraliter spectandam; nam si quis tacendo videtur contemnere tyrannum, aut in sua fide esse constans, illa est virtualis confessio et responsio, et ita accidebat in exemplis quæ ibi referuntur.

8. *Secundum dubium: an tempore persecutionis liceat fidei fugere.* — *Tertulliani rationes pro parte negante.* — Alterum dubium ad hunc locum spectans, est an tempore per-

secutionis liceat fidei fugere, ne interrogetur, et fidem confiteri compellatur. Tertullianus enim librum scripsit de Fuga in persecutione, in quo probare nixus est non esse licitum fugere in illa occasione; quod probat, quia talis persecutio non fit sine divina ordinatione aut permissione; non est autem homini licitum contra divinam providentiam niti. Et confirmari hoc potest exemplo Apostolorum; nam culpa illis tribuitur, quod fugerunt quando Christi hostes illum persequerentur; et in casu illo quadraginta Martyrum, unus, qui aufugit, eo ipso inconstans in fide reputatus est; ergo idem dicendum est de quocumque fugiente tempore persecutionis.

9. *Resolutio dubii affirmativa.* — *Ratio præcipua resolutionis.* — Nihilominus dicendum est hujusmodi fugam per se loquendo licitam esse: quæ assertio de fide est; satis enim expresse illam docuit Christus Dominus, tum exemplo, ut dixit Nicolaus Papa, in dicto capite *Sciscitaris*, 7, quæst. 1; tum etiam verbo Matth. 10: *Si vos persequerentur in civitate ista, fugite in aliam.* Quibus verbis etiam Apostolos paruisse legimus, et specialiter Paulus, 2 Corinth. 11, de seipso refert: *Per murum in sporta demissus sum, et sic effugi manus ejus.* Idemque fecerunt multi tum martyres, tum confessores, et præsertim Athanasius, qui eleganter scripsit Apologiam de fuga sua. Idem habet Cyprianus, in libro de Lapsis, aliquanto ab initio, ubi inter alia dicit: *Secundus ad gloriam gradus est cauta secessione subtractum Domino reservari*; idem optime epist. 56 et 86; Gregorius item Nazianzenus, oratione in laudem Cæsarii: *Malis, inquit, temporibus cedit*, id est, tempore Juliani Apostatæ secessit, *in eoque legi nostræ obtemperat*, etc. Et late Augustinus, epist. 180 ad Honoratum, et tract. 46 in Joan., et l. 2 contra Gaudentium, cap. 16, et lib. 2, c. 12; et D. Gregorius, locis infra citandis. Videri etiam potest Nicephorus, lib. 10 Historiæ, cap. 8 et 16. Rationes item sunt evidentes. Prima et præcipua est, quia de hac fuga nullum est datum speciale præceptum quo prohibeatur; neque per se mala est, quia non est fidei contraria; quin potius ipsamet fuga est quædam virtualis confessio fidei, et quædam portio martyrii; nam exilium, quod per fugam assumitur, quædam pœna est, et non parva, quam homo propter fidem suscipit; quod autem illa eligatur ad majora mala vitanda, non est malum, imo potest esse opus

prudentiæ. Primo, quia homo est ignarus imbecillitatis suæ, et ideo humilis cautionis est majora pericula vitare: unde Cyprianus supra: *Qui interim cedit, non fidem negat, sed tempus expectat: nam forte qui non secedit, negaturus remansit.* Secundo, quia, ut Athanasius dixit, homo ignorat tempus mortis suæ a Deo destinatum, et ideo quando altera ratio obligationis expectare non cogit, optime facit fugiendo mortem, donec, Deo permitte, in eas angustias deveniat, ut illam vitare non possit.

10. *Aliquando fugere persecutores est in præcepto et quando?*—His addendum est, aliquando fieri posse ut talis fuga sit in præcepto, nimirum quando persona est publica, et ad utilitatem proximorum moraliter necessaria. Ita docet Augustinus citatis locis, et adducit exemplum de Paulo, qui se utilitati fidelium fugiendo servabat, ut ait dicto tractatu quadragesimo sexto; et in alio loco, in hoc distinguit pastorem a mercenario, quia mercenarius fugit deserendo oves, ut seipsum custodiat; pastor autem fugere debet, ut oves custodiat. Quam doctrinam habet etiam Gregorius, trigesimo primo Moralium, capite vigesimo tertio et vigesimo quarto, et secundo Dialogorum, cap. 3. Aliquando etiam potest oriri hæc obligatio ex ipsa ratione propria fidei, ne aliquis se exponat periculo negandi fidem; et sumitur ex dicto capit. *Sciscitaris*, et ex Gregorio, 18 Moral., cap. 5; et ex Petro Alexandrino, in libro de Canonibus pœnitentialibus, canon. 10, in secundo tomo Bibliothecæ Sanctorum; et ex Cypriano, et aliis supra allegatis. Quando vero tale sit periculum, atque ita proximum et morale, ut obligetur persona ad vitandum illud, ex conditione personæ, et ex circumstantiis colligendum est; moraliter autem loquendo consulendum est, ut vitetur tale periculum, quando non fuerit certa, vel magna spes, quod non fugere ad magnum Dei honorem vel ad utilitatem proximorum expediat.

11. *Aliquando licet non fugere persecutores.*—*Nota.*—Nihilominus ulterius addendum est, aliquando posse esse licitum non fugere, sed perseveranter expectare, etiam cum periculo vitæ. Probatur, quia imprimis illud non est se occidere, quod nunquam licet, sed est non custodire vitam, quod sæpe licet propter rationabilem et honestam causam. Deinde sicut fugere non est prohibitum, ita etiam non est per se præceptum; nullibi enim tale præceptum invenitur, nec Christus Dominus

verbo proprie præceptivo usus est, quando dixit: *Fugite in aliam*, sed declaravit quod licitum est, et frequentius expedit, ut bene docuit Augustinus, epist. 180 ad Honoratum; Salmeron, tomo 4 in Evangelium, parte 2, tract. 16; Cajetanus, Matth. 10, ubi breviter et optime rem explicavit: *Fugite*, inquit, *in aliam civitatem; licentia est, non præceptum, et apposuit hoc, ne illicitum existimaretur fugere.* Ex objecto igitur non fugere non est malum, et aliunde potest habere honestam causam et finem, quia potest judicari expediens vel ad utilitatem proximorum, vel ad majorem Dei honorem; et potest persona talis esse, ut non sit morale periculum negandi fidem; tunc ergo licitum erit expectare; maxime vero potest hoc accidere, si homo jam captus et comprehensus detinetur; imo aliqui putant tunc esse obligationem non fugiendi, præsertim quando confessio fidei postulari coepit, et homini tempus est ad respondendum designatum. Sed nihilominus non existimo hoc satis esse ad obligationem imponendam, quia nec Patres hanc limitationem addunt, neque est sufficiens ratio talis obligationis, quia non semper id pertinet ad honorem fidei, et quia etiam tunc habet locum illa ratio, quod ipsa fuga est virtualis quædam confessio. Unde etiam habemus exemplum Petri, qui e carcere fugit; et alii etiam Confessores seu Martyres sæpe id fecerunt, et consulendum est quoties persona non fuerit satis constans et in fide instructa. Quando vero conditio personæ juvat, illa est, regulariter loquendo, optima occasio expectandi, et confitendi constanter fidem.

12. *Aliquando est prohibitum fugere, pastori præsertim.*—Ultimo addo aliquando esse posse fugam prohibitam. Hoc maxime locum habet in pastoribus; tempore namque persecutionis tenentur non fugere, juxta illud Joannis 10: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis, mercenarius autem videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit.* Quod ibi exponens D. Thomas, lectione 3, ponderat dixisse Christum: *Fugit, et dimittit*, quia si pastor interdum fugiat ut se in commodius tempus reservet, et interim non dimittat oves, sed per alios illis sufficienter provideat, non se gerit ut mercenarius, neque contra hanc obligationem delinquit. Si autem sine causa moraliter necessaria recedat, contra suam agit obligationem; nam ratione sui muneris tenetur assistere ovibus, et maxime in tanto periculo, quod recte docet Augusti-

nus locis citatis; et Nicolaus Papa, in dicto cap. *Sciscitaris*, ubi hanc obligationem declarat exemplo nautæ, qui maxime tenetur non deserere navem tempore tempestatis. Aliquando etiam potest esse hæc obligatio, in his qui non habent curam animarum, sunt tamen necessarii ut alios infirmiores in illo periculo juvent; nam tunc charitas obligat, ex cujus ordine tenemur plus diligere proximos in spiritualibus, quam nos ipsos in corporalibus, ut latius dicitur secunda secundæ, questione vigesima sexta, et questione 185, art. 5; de qua re vide tract. 3, disput. 9, sect. 2, et tomo de Pœnitentia, disputatione quadragesima quarta, sectione 4. Nam, ut sæpe dixi, hujusmodi obligationes non pertinent proprie ad præcepta fidei, sed justitiæ vel charitatis.

13. *Fit satis argumentis in oppositum in num. 8.*—Superest respondere ad argumenta, et quidem fundamentum Tertulliani valde frivolum est; alioquin neque pestem, neque tentationem, neque alia similia pericula cupiam liceret fugere, quia non eveniunt sine providentia Dei; non igitur agit contra Dei providentiam, qui suam adhibet, ut hujusmodi mala evitet; nam hoc ipsum est consentaneum divinæ providentiæ, imo per eam nobis injunctum; successus autem et eventus nostræ diligentia semper est subordinatus divinæ voluntati et divinæ providentiæ. Ad exemplum de Apostolis, respondetur ipsos non peccasse fugiendo, per se ac præcise fugam spectando; per accidens vero peccare potuerunt, si vel cum scandalo vel cum dubia fide id fecerunt, quod quidem affirmare non possumus, ut etiam insinavi secundo tomo tertiæ partis, disputatione trigesima quarta, sectione 3. De illo vero socio quadraginta Martyrum, respondemus peccasse, quia fugit eo tempore quo tenebatur fidem confiteri, et quia virtute negavit fidem consentiendo tyranno, et exhibendo signum ab illo præscriptum ad negandam fidem.

SECTIO IV.

Utrum liceat occultare fidem per actiones falsæ religionis, simulate illas exercendo.

1. *Duo omnino certa supponuntur.*—*Secundum.*—Diximus de confessione, occultatione et negatione fidei, quatenus per verba fieri potest, sub verbis eorum carentiam seu taci-

turnitatem comprehendendo. Nunc simili modo dicendum est de actionibus, et postea de rebus, quatenus per illas fides exprimi vel occultari potest. In quo duo tanquam clara supponimus. Unum est, nunquam licere per externas actiones negare fidem, quia, ut dixi, hoc semper est intrinsece malum contra negativum præceptum; unde, ad excusandam culpam alicujus actionis, attente spectandum est an excusari possit a significatione continente negationem fidei, quia, si non potest, neque a culpa excusari potest. Secundo, est certum, si occurrat tempus et occasio obligationis confitendi fidem, tunc non esse licitum uti hujusmodi actionibus, quia ad minimum fiunt ad occultandam fidem; occultare autem fidem eo tempore pro quo occurrit obligatio confitendi illam, pravum est; ergo tunc non sunt licitæ hujusmodi actiones.

2. *Sensus questionis.*—Quæstio igitur proposita procedit, quando non occurrit obligatio confitendi fidem, an possit tunc per dictas actiones licite occultare fidem. In quo etiam animadvertendum est duplices esse hujusmodi actiones: quædam sunt quæ per se primo, et tam ex natura sua, quam ex usu ordinantur ad corporis sustentationem, vel aliam similem utilitatem; aliquando vero ex circumstantiis et modo ordinantur ad usum religionis, ut est, verbi gratia, usus talium ciborum, vel cum tali ordine et modo qui ad jejunium sufficiat; et in his actionibus, non est dubium quin aliquando liceat illas exercere vel omittere propter occultandum fidem, secluso scandalo, et aliis accidentariis circumstantiis, quia cum habeant proprium finem et utilitatem, possunt propter illam exerceri, et a quacunque alia significatione sacra separari, ut de vestibis latius dicemus, sectione sequenti. Aliæ vero sunt actiones quæ vel natura sua, vel ex institutione, et usu, solum sunt ordinatæ ad significandum cultum religiosum, ut genuflexio, tussio peccatoris, thurificatio, et similes; et de his procedit quæstio proposita.

3. *Prima sententia affirmans.*—*Probatur primo ex Hieronymo.*—*Probatur secundo ex facto Nahamani Syri.*—*Tertio ex facto Jehu.*—*Quarto ratione.*—In hac quæstione, sic exposita, est prima sententia, affirmans licitum esse aliquando exercere hujusmodi actiones ad occultandam fidem, si fiat ex gravi causa et sine scandalo et servata fide interna ac religiosa intentione, ita ut operans non intendat religiosum cultum exercere, sed tantum